

Γονεϊκές αντιλήψεις για τη δομή της παιδικής προσωπικότητας σε Ελλάδα και Κύπρο

Βασίλης Παυλόπουλος

Τομέας Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ανακοίνωση στο 7^ο Πανελλήνιο
Συνέδριο Ψυχολογικής Έρευνας,
Λευκωσία, 25-28 Μαρτίου 1999

Η παρούσα ανακοίνωση εντάσσεται στα πλαίσια ενός ευρύτερου διαπολιτιστικού προγράμματος για τη μελέτη της προσωπικότητας στην παιδική ηλικία. Το θεωρητικό πλαίσιο βασίζεται στο Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων (ΜΠΠ). Συγκεντρώθηκαν 687 γονεϊκές αξιολογήσεις της προσωπικότητας παιδιών ηλικίας 11-13 ετών από την Ελλάδα και την Κύπρο. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το Ερωτηματολόγιο «Διαστάσεις Προσωπικότητας Παιδιών και Εφήβων» (Ε-ΔΙΠΡΟΠΕ), το οποίο αποτελεί προϊόν προηγούμενης ερευνητικής φάσης.

Τα ευρήματα αναφέρονται στην παραγοντική δομή της παιδικής προσωπικότητας και στη διαφοροποίηση των γονεϊκών αντιλήψεων υπό την επίδραση ανεξάρτητων μεταβλητών. Συγκεκριμένα: (α) Οι γονεϊκές αξιολογήσεις της παιδικής προσωπικότητας συνοψίζονται σε πέντε διαστάσεις (Συναισθηματική Αντιδραστικότητα, Ευσυνειδησία/ Κίνητρα για Επίδοση, Νόηση/Πνευματική Καλλιέργεια, Προσήγεια/Διαπροσωπική Ευαισθησία και Εξωστρέφεια-Εσωστρέφεια), ανάλογες με αυτές του ΜΠΠ. (β) Η παραγοντική δομή του ελληνικού και του κυπριακού δείγματος παρουσιάζει σημαντική αντιστοιχία. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί η μετακίνηση, για το κυπριακό δείγμα, των προτάσεων σχετικών με τη συμμόρφωση από την Προσήγεια στη Συναισθηματική Αντιδραστικότητα. (γ) Η χώρα, το φύλο του παιδιού, η σχολική επίδοση, η σειρά γέννησης και το μορφωτικό επίπεδο του γονέα διαφοροποίησαν τους μέσους όρους των παραγόντων της παιδικής προσωπικότητας. Αντίθετα, η επίδραση του φύλου του γονέα προέκυψε στατιστικώς ασήμαντη.

Γονεϊκές αντιλήψεις για τη δομή της παιδικής προσωπικότητας σε Ελλάδα και Κύπρο

Βασίλης Παυλόπουλος
Τομέας Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ανακοίνωση στο 7^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ψυχολογικής Έρευνας,
Λευκωσία, 25-28 Μαρτίου 1999

Εισαγωγή

Η μελέτη της προσωπικότητας αποτελεί ένα από τα παλαιότερα ερευνητικά πεδία της διαπολιτιστικής ψυχολογίας. Η παρούσα ανακοίνωση εντάσσεται στο πλαίσιο ενός ευρύτερου προγράμματος, στο οποίο συμμετέχουν πανεπιστήμια από επτά χώρες, με στόχο την περιγραφή της παιδικής προσωπικότητας σε επίπεδο γνωρισμάτων και τη δημιουργία ψυχομετρικών μέσων για την αξιολόγησή της.

Ως πηγή άντλησης των δεδομένων χρησιμοποιούνται οι γονείς, οι οποίοι κατά τεκμήριο αποτελούν σημαντικό παράγοντα κοινωνικοποίησης του παιδιού. Βέβαια, η εγκυρότητα των γονεϊκών αξιολογήσεων συχνά αμφισβητείται, εξαιτίας της έντονης συναισθηματικής εμπλοκής τους με το παιδί. Ωστόσο, οι αντιλήψεις των γονέων έχουν ενδιαφέρον επειδή αποκαλύπτουν τις προσδοκίες τους για τα επιθυμητά χαρακτηριστικά της παιδικής προσωπικότητας, αλλά και επειδή ενδέχεται να επηρεάζουν την ίδια την πορεία της ανάπτυξης με μηχανισμούς όπως είναι η επιλεκτική (θετική ή αρνητική) ενίσχυση συμπεριφορών, η προβολή προτύπων ή ακόμα και η αυτοεκπληρούμενη προφητεία.

Διαφάνεια 1

Καρπός της ελληνικής συμμετοχής στο διεθνές αυτό πρόγραμμα είναι το Ε-ΔΙΠΡΟΠΕ12 (αριθμός αφορά την ηλικιακή ομάδα των παιδιών-«στόχων», αφού υπάρχουν και εκδόσεις για 3, 6 και 9 έτη). Το ερωτηματολόγιο αυτό βασίστηκε σε ελεύθερες περιγραφές της προσωπικότητας των παιδιών από τους γονείς και αποτελείται από 99 προτάσεις οι οποίες εντάσσονται σε πέντε παράγοντες (Συναισθηματική αντιδραστικότητα, Πνευματική καλλιέργεια, Προσήνεια, Ευσυνειδησία, και Εξωστρέφεια-εσωστρέφεια). Οι παράγοντες αυτοί αντιστοιχούν εμφανώς στο Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων (ΜΠΠ) της ενήλικης προσωπικότητας, το οποίο αποτελεί και το θεωρητικό υπόβαθρο του ερευνητικού προγράμματος. Στη διαφάνεια υπάρχουν επίσης οι επιμέρους πλευρές των γενικών παραγόντων, οι οποίες όμως δεν αποτελούν αντικείμενο της παρούσας ερευνητικής φάσης.

Με τη χορήγηση του ερωτηματολογίου σε Κυπριακό δείγμα μας δίνεται η δυνατότητα να ελέγξουμε περαιτέρω την αξιοπιστία της παραγοντικής δομής του. Επιπλέον, μπορούμε να ανιχνεύσουμε την πιθανότητα ανεύρεσης του ΜΠΠ σε ένα πολιτιστικό πλαίσιο, όχι βέβαια εντελώς διαφορετικό από τον ελληνικό, αλλά οπωσδήποτε με αρκετές ιδιαιτερότητες.

Διαφάνεια 2

- Στη διαφάνεια περιγράφονται τα βασικά δημογραφικά χαρακτηριστικά των δύο δειγμάτων. Το κυπριακό δείγμα αποτελείται από 174 γονείς, 121 μητέρες και 53 πατέρες, οι οποίοι περιέγραψαν 110 κορίτσια και 64 αγόρια. Το ελληνικό δείγμα χρησιμοποιείται ως σημείο αναφοράς για τη σύγκριση των ευρημάτων του κυπριακού δείγματος.

Διαφάνεια 3

- Η σύγκριση της παραγοντικής ανάλυσης του Ε-ΔΙΠΡΟΠΕ12 σε Ελλάδα και Κύπρο αναδεικνύει σημαντικές ομοιότητες όσον αφορά τον αριθμό των παραγόντων. Όπως βλέπετε στο Σχήμα, η κατανομή των ιδιοτιμών τείνει να γίνει ευθεία μετά τον πέμπτο παράγοντα. Μάλιστα, το συνολικό ποσοστό εξηγούμενης διασποράς είναι ελαφρά

αυξημένο στο κυπριακό δείγμα (47% έναντι 43%). Ελάχιστες διαφορές εντοπίζονται στη σειρά των παραγόντων. Ουσιαστικά πορόκειται για τη μετακίνηση της Ευσυνειδησίας από την τέταρτη στη δεύτερη θέση, η οποία όμως δεν μεταφράζεται πρακτικά σε σπουδαία διαφοροποίηση. Το περιεχόμενο των παραγόντων επιτρέπει τη χρήση κοινής ονοματολογίας, όπως θα φανεί στην επόμενη διαφάνεια.

Διαφάνεια 4

- Όπως δείχνουν οι σχετικοί δείκτες, η συμφωνία περιεχομένου των παραγόντων μεταξύ Κύπρου και Ελλάδας είναι αρκετά υψηλή. Η συνάφεια κυμαίνεται από 0,84 έως 0,95 και ο δείκτης συμφωνίας του Cattell μεταξύ 0,82 και 0,95. Σημειώνεται ότι οι δείκτες αυτοί έχουν υπολογιστεί κάθε φορά για το σύνολο των προτάσεων και όχι μόνο για τις κοινές προτάσεις κάθε παράγοντα, οπότε θα ήταν ακόμα υψηλότεροι. Η συντριπτική πλειοψηφία των προτάσεων (91) φορτώνει στον ίδιο παράγοντα, με 8 μόνο αποκλίσεις. Και σε αυτές τις περιπτώσεις, όμως, καταγράφηκαν υψηλά δευτερεύοντα φορτία των προτάσεων αυτών για το κυπριακό δείγμα στον «αναμενόμενο» (με βάση την ελληνική ανάλυση) παράγοντα. Η πιο συστηματική μετακίνηση αφορά τρεις προτάσεις (ποιες;) από την Προσήνεια στη Συναισθηματική Αντιδραστικότητα για το κυπριακό δείγμα. Συνολικά, πάντως, οι σημαντικές ομοιότητες της παραγοντικής δομής επιτρέπουν τη σύγκριση των δύο δειγμάτων σε επίπεδο μέσων όρων. Παρακάτω παρουσιάζονται τα αποτελέσματα αυτής της σύγκρισης ως προς τη χώρα και το φύλο του παιδιού, που έχει βρεθεί από το ελληνικό δείγμα ότι αποτελεί τη σημαντικότερη μεταβλητή διαφοροποίησης των μέσων όρων.

Διαφάνεια 5

Μέσοι όροι του παράγοντα «Συναισθηματική αντιδραστικότητα».

- Επίδραση χώρας: ΣΑ
- Επίδραση φύλου παιδιού: ΣΑ
- Αλληλεπίδραση: $p < 0,05$ (Τα αγόρια στην Ελλάδα έχουν υψηλότερο μέσο όρο από τις υπόλοιπες τρεις ομάδες, δηλαδή αξιολογούνται ως περισσότερο επίμονα, νευρικά, «δύσκολα» παιδιά, σε σχέση με τα κορίτσια της Ελλάδας και τα αγόρια και κορίτσια της Κύπρου)

Διαφάνεια 6

Μέσοι όροι του παράγοντα «Πνευματική καλλιέργεια».

- Επίδραση χώρας: $p < 0,05$ (Η Ελλάδα υπερέχει της Κύπρου)
- Επίδραση φύλου παιδιού: $p < 0,05$ (Τα αγόρια υπερέχουν των κοριτσιών)
- Αλληλεπίδραση: ΣΑ

Διαφάνεια 7

Μέσοι όροι του παράγοντα «Προσήνεια». Εδώ το σχήμα είναι κάπως παραπλανητικό, αφού η διαφορά μεταξύ των αγοριών και των κοριτσιών δεν προκύπτει στατιστικώς σημαντική, αν και προσεγγίζει αρκετά τις κρίσιμες τιμές.

- Επίδραση χώρας: ΣΑ
- Επίδραση φύλου παιδιού: ΣΑ (τάση υπεροχής των κοριτσιών, ιδιαίτερα στην Κύπρο, εφόσον $p < 0,10$)
- Αλληλεπίδραση: ΣΑ

Διαφάνεια 8

Μέσοι όροι του παράγοντα «Ευσυνειδησία».

- Επίδραση χώρας: ΣΑ
- Επίδραση φύλου παιδιού: $p < 0,001$ (Τα κορίτσια υπερέχουν των αγοριών, όπως αναμενόταν, δηλαδή χαρακτηρίζονται ως πιο τακτικά, οργανωμένα, με υψηλότερη απίδωση και κίνητρα.)

- Αλληλεπίδραση: ΣΑ

Διαφάνεια 9

Μέσοι όροι του παράγοντα «Εξωστρέφεια-εσωστρέφεια». Εδώ οι υψηλοί Μ.Ο. δηλώνουν υψηλότερη Εξωστρέφεια.

- Επίδραση χώρας: $p = 0,01$ (Η Ελλάδα υπερέρχει της Κύπρου, όμως εδώ ισχύει μάλλον η αλληλεπίδραση)
  - Επίδραση φύλου παιδιού: ΣΑ
  - Αλληλεπίδραση: $p < 0,05$ (Τα αγόρια υπερέρχουν των κοριτσιών στην Ελλάδα, ενώ στην Κύπρο δεν υπάρχει διαφορά)
-
- Οι αναλύσεις που αφορούν την επίδραση του φύλου του γονέα στους μέσους όρους των παραγόντων της παιδικής προσωπικότητας δεν ανέδειξαν στατιστικώς σημαντικές διαφορές.

Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, φαίνεται ότι μπορούμε να ανιχνεύσουμε σαφείς προάγγελους των «μεγάλων» πέντε παραγόντων των ενηλίκων στην παιδική ηλικία. Τα δεδομένα αυτά μας επιτρέπουν να κατανοήσουμε καλύτερα την αναπτυξιακή πορεία οργάνωσης της προσωπικότητας, τουλάχιστον σε επίπεδο (εξωτερικών) γνωρισμάτων.

Η ομοιότητα της παραγοντικής δομής σε Ελλάδα και Κύπρο αποτελεί ισχυρή ένδειξη αξιοπιστίας του Ε-ΔΙΠΡΟΠΕ. Επιπλέον, το μικρό μέγεθος του δείγματος από την Κύπρο, το οποίο θεωρητικά επηρεάζει αρνητικά την αξιοπιστία της παραγοντικής ανάλυσης, δεν οδήγησε σε δυαφοροποίηση των συμπερασμάτων, σε σχέση με τα ελληνικά δεδομένα. Η ύπαρξη κοινών παραγόντων επιτρέπει τη διαπολιτιστική σύγκριση σε επίπεδο μέσων όρων για την ανάδειξη ποσοτικών διαφορών. Ωστόσο, η ερμηνεία των διαφορών αυτών απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή και συνεργασία μεταξύ των ερευνητών.

Το Ε-ΔΙΠΡΟΠΕ αποδεικνύεται ευαίσθητο στην ανάδειξη «πραγματικών» διαφορών, όπως φαίνεται από την επίδραση του φύλου του παιδιού. Οι σχετικές διαφορές είναι συμβατές με προηγούμενα ευρήματα της βιβλιογραφίας, καθώς και με τις στερεοτυπικές αντιλήψεις για το ρόλο του φύλου, αφού τα αγόρια περιγράφονται π.χ. ως πιο δυναμικά, δεκτικά σε εμπειρίες, με γρήγορη αντίληψη, αλλά και αντιδραστικά, ενώ τα κορίτσια αξιολογούνται ως πιο ευσυνείδητα, ώριμα και συναισθηματικά ευαίσθητα. Το γεγονός ότι στην Κύπρο αναδύθηκαν διαφορές σε λιγότερους παράγοντες, σε σχέση με την Ελλάδα, οφείλεται ενδεχομένως στο σχετικά μικρό δείγμα της Κύπρου.

Οι μέσοι όροι των παραγόντων του Ε-ΔΙΠΡΟΠΕ δεν διαφοροποιούνται από το φύλο του γονέα. Η σύμπτωση αυτή των γονεϊκών αντιλήψεων μπορεί να αναζητηθεί στις κοινές εμπειρίες τους με το παιδί ή στο φαινόμενο που η Goodnow ονομάζει ως «δευτερογενή επίδραση της πηγής» (δηλαδή ο γονέας με την λιγότερη εμπλοκή σε θέματα ανατροφής του παιδιού επηρεάζεται συνήθως από τις απόψεις του συντρόφου του, τον οποίο εκτιμά και σέβεται). Ίσως όμως να σημαίνει ότι οι παράγοντες του Ε-ΔΙΠΡΟΠΕ αντιπροσωπεύουν κεντρικά γνωρίσματα της παιδικής προσωπικότητας, η χαρτογράφηση των οποίων μπορεί να οδηγήσει σε ένα κοινό κώδικα επικοινωνίας των μελετητών γύρω από το θέμα αυτό.

Ερωτηματολόγιο Προσωπικότητας για Παιδιά και Εφήβους:
Έκδοση για παιδιά 11-13 ετών (Ε-ΔΙΠΡΟΠΕ 12)

<i>Παράγοντες</i> (Επιμέρους πλευρές)	N ερωτήσεων	Cronbach alpha
Συναισθηματική αντιδραστικότητα	23	0,93
Ατομισμός/Εγωισμός	14	0,89
Συναισθηματική αστάθεια	9	0,85
Πνευματική καλλιέργεια	18	0,90
Ευφυΐα	10	0,86
Δεκτικότητα σε εμπειρίες	8	0,83
Προσήνεια	22	0,91
Αλτρουισμός	10	0,88
Συναισθηματική ευαισθησία	4	0,70
Συμμόρφωση	8	0,83
Ευσυνειδησία	19	0,94
Οργάνωση-κίνητρα	12	0,89
Επίδοση	7	0,90
Εξωστρέφεια-εσωστρέφεια	17	0,86
Κοινωνικότητα	6	0,79
Εξωστρέφεια	7	0,72
Εσωστρέφεια	4	0,73

Χαρακτηριστικά των δειγμάτων από την Ελλάδα και την Κύπρο

Φύλο γονέα

	Ελλάδα	Κύπρος
Πατέρας	219	53
Μητέρα	217	121
Σύνολο	436	174

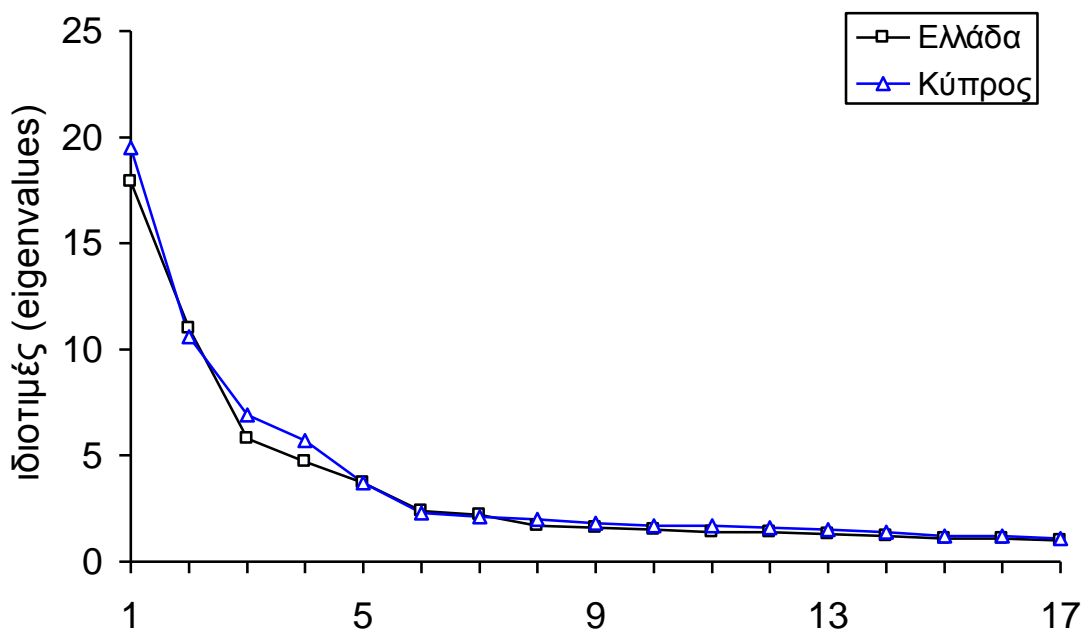
Φύλο παιδιού

	Ελλάδα	Κύπρος
Αγόρι	206	64
Κορίτσι	230	110
Σύνολο	436	174

Μορφωτικό επίπεδο των γονέων

	Ελλάδα		Κύπρος	
	Πατέρας	Μητέρα	Πατέρας	Μητέρα
Δημοτικό	25	22	5	18
Γυμν./Λύκειο	75	100	22	66
Τεχνική εκπ.	26	23	7	14
Πανεπιστήμιο	85	70	18	19
Σύνολο	211	215	52	117
Ελλιπή στοιχεία	8	2	1	4

Διάγραμμα κατανομής ιδιοτιμών (factor scree plot)
από την ανάλυση παραγόντων του Ε-ΔΙΠΡΟΠΕ12
σε Ελλάδα και Κύπρο

Κατανομή ιδιοτιμών και ποσοστό εξηγούμενης διασποράς των
παραγόντων του Ε-ΔΙΠΡΟΠΕ12 σε Ελλάδα και Κύπρο,
μετά από ορθογώνια (varimax) περιστροφή

Ε λ λ ά δ α			Κ ύ π ρ ο ς		
Παράγοντες	Ιδιοτιμή	% διασπ.	Παράγοντες	Ιδιοτιμή	% διασπ.
1 Συναισθηματική αντιδραστικότητα	9,6	9,70	1 Συναισθηματική αντιδραστικότητα	10,8	10,92
2 Πνευματική καλλιέργεια	9,3	9,42	2 Ευσυνειδησία	10,1	10,16
3 Προσήγεια	8,7	8,82	3 Πνευματική καλλιέργεια	9,6	9,75
4 Ευσυνειδησία	8,6	8,63	4 Προσήγεια	8,4	8,52
5 Εξωστρέφεια-εσωστρέφεια	6,4	6,48	5 Εξωστρέφεια-εσωστρέφεια	7,4	7,50
Σύνολο		43,06			46,85

Σύγκριση περιεχομένου των παραγόντων του Ε-ΔΙΠΡΟΠΕ12
σε Ελλάδα και Κύπρο

Παράγοντας	Συνδυασμός προτάσεων			Δείκτες συμφωνίας	
	Κοινές	Μη κοινές	Ουδέτερες ($<\pm 0,35$)	Cattell salient coef.	Pearson r
Συναισθηματική αντιδραστικότητα	22	4	73	0,83	0,84
Πνευματική καλλιέργεια	18	2	79	0,95	0,89
Προσήνεια	18	6	75	0,82	0,84
Ευσυνειδησία	17	2	80	0,93	0,95
Εξωστρέφεια- εσωστρέφεια	16	2	81	0,88	0,87
Σύνολο	91	8		0,88	0,88

Μετακινήσεις των μη κοινών προτάσεων

Πρόταση	Ελλάδα	Κύπρος
Ζωηρό παιδί	Συναισθηματική αντιδραστικότητα	Πνευματική καλλιέργεια
Φιλικό παιδί	Προσήνεια	Εξωστρέφεια
Συζητήσιμο παιδί	Προσήνεια	Συναισθηματική αντιδραστικότητα
Δέχεται συμβουλές	Προσήνεια	Συναισθηματική αντιδραστικότητα
Δείχνει κατανόηση	Προσήνεια	Συναισθηματική αντιδραστικότητα
Ώριμο παιδί	Ευσυνειδησία	Πνευματική καλλιέργεια
Έχει άγχος	Ευσυνειδησία	Προσήνεια
Αυθόρμητο παιδί	Εξωστρέφεια	Προσήνεια